

בדידות, איכות החברויות והרשתות החברתיות של בני נוער עם אוטיזם בתפקוד גבוה

בבית ספר משלב

הלקות העיקרית, המאפיינת אנשים על הרצף האוטיסטי, היא במיומנויות חברתיות. בעבר היה מקובל לחשוב, כי אנשים אלה חסרים רצון ומיומנויות לקדם קשרים משמעותיים עם אחרים. אולם, מחקרים אחרונים מלמדים, כי גם אנשים על הרצף האוטיסטי מקיימים קשרי ידידות. כמו כן, ידוע כי בני נוער על הרצף עלולים לחוות תחושת בדידות. בדידות מוגדרת כתחושה לא רצויה, הקשורה לרגש שלילי, והיא עשויה לנבוע מהרצון הלא ממומש לקיים קשרי חברות, מהפער בין המעמד החברתי הרצוי למצוי ומהיעדר קשר רגשי. נמצא, כי בקרב ילדים עם התפתחות תקינה, תחושת בדידות מדרבנת אותם ליטול חלק ביחסים חברתיים ובאינטראקציות עם ילדים אחרים. ייתכן שהדבר נכון גם לגבי ילדים עם אוטיזם, אולם בעקבות ליקויים בתחום המיומנויות החברתיות וחוסר הבנת הדקויות של אינטראקציות חברתיות, הם לא תמיד מצליחים במשימה זאת. ניסיונם להתחבר הופך אותם למטרות לעג מצד ילדים אחרים, מה שמעמיק עוד יותר את תחושת הבדידות. נמצא, בין היתר, כי ילדים עם אוטיזם בתפקוד גבוה מדווחים על בדידות גבוהה יותר ושבעות רצון נמוכה יותר מחברויותיהם מאשר ילדים עם התפתחות תקינה. ילדים עם אוטיזם בתפקוד גבוה מודעים למצבם החברתי ורוצים מעורבות חברתית עם אחרים, אך חסרות להם המיומנויות וההזדמנויות לממש רצון זה. הבעיות החברתיות של הילדים עם אוטיזם מחמירות עם מעבר לגיל הנערות, והם נשארים מודרים מהמערכות החברתיות של בני גילם.

חשיבותה של הידידות עבור ילדים עם התפתחות תקינה: מחקרים מעטים בלבד בחנו את החשיבות של איכות הידידות של ילדים עם התפתחות תקינה. איכות הידידות הוגדרה באמצעות מאפיינים אחדים של הקשר הדיאדי, כמו רמת התמיכה, חברות או עימותים. נטען, כי איכות הידידות משפיעה לטובה על התפתחותם והסתגלותם של הילדים. מחקרים שנערכו לאחרונה הראו, כי אצל ילדים עם אוטיזם קשרי ידידות עלולים להיות מוגבלים ולא הדדיים. עם זאת, עצם קיום הידידות מצביע על כך, כי גם לילדים עם אוטיזם יש מיומנויות חברתיות בסיסיות, המאפשרות להם לקיים אינטראקציה חברתית וליצור קשר עם ילד אחר.

יש לציין, כי מרבית המחקרים אודות קשרי ידידות וחברות מתמקדים בקשרים דיאדיים, אולם ילדים שייכים גם למגוון רשתות חברתיות לא פורמליות. נמצא קשר בין כמות החברויות והמעמד ברשת החברתית, אך המחקרים לא הקדישו תשומת-לב ראויה לבחינת המעורבות של ילדים ובני נוער עם אוטיזם ברשתות החברתיות. תוצאות המחקרים שנערכו עד כה לא היו חד-משמעיות. עם זאת, נמצא כי ילדים עם אוטיזם, הנמצאים במסגרות חינוכיות רגילות, לעתים קרובות נמצאים בשוליים של המערכת החברתית של הכיתה וקשריהם החברתיים מוגבלים ביותר.

אם כן, מטרת המחקר הנוכחי הייתה להבין טוב יותר את מערך הקשרים החברתיים של בני נוער עם אוטיזם בתפקוד גבוה, הלומדים בבית ספר על-יסודי רגיל, בעל אוריינטציה משלבת. לשם כך נבחנו תחושות הבדידות, איכות החברויות והרשתות חברתיות שלהם.

התקציר מבוסס על המאמר:

Locke, J., Ishijima, E. H., Kasari, C., & London, N. (2010). Loneliness, friendship quality and the social networks of adolescents with high-functioning autism in an inclusive school setting. *Journal of Research in Special Educational Needs, 10* (2), 74-81.

ההשערות המחקר היו, כי בני הנוער יחוו יותר בדידות מאשר בני גילם עם ההתפתחות התקינה וכי קשרי הידידות עם החבר הטוב שלהם, על פי דיווחיהם, יתאפיינו באיכות נמוכה יותר. על סמך דיווחי חבריהם, החוקרים סברו, שהם ייכללו במערכות החברתיות של הכיתה. הגיל הממוצע של הנחקרים היה כ-14 שנים.

ממצאי המחקר מצביעים על הבדלים ניכרים בין חוויית הבדידות של בני נוער עם אוטיזם בתפקוד גבוה לעומת בני כיתתם, עם ההתפתחות התקינה. בהתאם למחקרים קודמים נמצא, כי בני נוער עם אוטיזם חווים יותר בדידות. דיווחיהם הראו, כי יש להם רצון ליצור קשרים עם בני נוער אחרים, אולם הם מרגישים את הפער בין רצונותיהם לבין המציאות. מצב זה נובע מהקושי שלהם בהדדיות. בני נוער עם אוטיזם בתפקוד גבוה נוטים לראות את עצמם באור שלילי במה שקשור לתכונות החיוניות, לפי דעתם, לפיתוח מערכת קשרי ידידות בריאה, המתאפיינת, בין היתר, בהדדיות ובסבלנות.

מחקרים קודמים מראים, כי גם לקשרי חברות עם אדם אחד יש פוטנציאל הגנתי נגד קורבנות וכי קשר זה מסייע להסתגלות, כאשר, ההשפעה ההגנתית של קשרי חברות תלויה לא בכמות החברים, אלא באיכות קשרי החברות. למרות ההתקדמות הטבעית לקראת פיתוח קירבה ביחסים בין בני הנוער, קשרי הידידות של בני נוער עם אוטיזם הם בעלי איכות נמוכה יותר מאשר בקרב חבריהם לכיתה. הקשר עם הידיד הטוב יותר שלהם חשוב עבורם, אולם הקשר הזה דורג נמוך יחסית במה שקשור לחברות ולתמיכה. כמו כן, יש לציין, כי בדיווחיהם על קשרי הידידות, כל נערים עם אוטיזם התייחסו לקשריהם עם נערים עם אוטיזם אחרים וצינו כי ידידם הטוב ביותר הוא ילד עם אוטיזם. היות ובניית קשרי ידידות עמוקים קשורה למיומנויות חברתיות בין-אישיות, ייתכן שהיותם שני ידידים הנמצאים על הספקטרום האוטיסטי, המתאפיינת בלקות בקשרים חברתיים, פוגעת במה שמוגדר כ"איכות החברות". עם זאת, חשוב להדגיש, כי יחסי הידידות האלה היו משמעותיים וחשובים עבורם – מהבחינה הזאת לא נצפו כל הבדלים בינם לבין ילדים עם התפתחות תקינה. כמו כן, לא נמצאו הבדלים בין בני נוער עם אוטיזם לבני נוער עם התפתחות תקינה במה שקשור לתחושות הביטחון, ניהול עימותים וחברות במסגרת הידידות.

מרבית הנערים עם אוטיזם שהשתתפו במחקר היו מודרים או נמצאו בשולי המערכת החברתית הכיתתית, השתתפותם בקבוצות החברתיות הייתה נמוכה יותר מאשר בקרב חבריהם לכיתה עם ההתפתחות התקינה. ממצאי המחקר תואמים את התפיסה התיאורטית הטוענת, כי ילדים נוטים ליצור ולקיים קשרים חברתיים עם אלה הדומים להם בתכונות האישיות, ההתנהגותיות והחברתיות. מחקרים קודמים הצביעו על המגמה ל"הסתגרות" בתוך קבוצת הדומים בקרב תלמידים עם לקויות למידה וגם תלמידים מחוננים.

במחקר הנוכחי נצפתה תופעה דומה – המגמה של בני הנוער עם אוטיזם לבחור לעצמם את הידידים הטובים ביותר ולתקשר עם חברים כמותם, כלומר, הנמצאים על הרצף. למרות שהאיכות של קשרי ידידות אלה נמצאה נמוכה יחסית, יש לזכור כי הגדרת המונח "איכות החברות" פותחה בהתייחס ליחסי ידידות בין אנשים עם התפתחות תקינה. ייתכן שקשרים רופפים יותר מספקים את צרכיהם של בני נוער עם אוטיזם והם משמעותיים עבורם באותה מידה כמו קשרי הידידות של ילדים עם התפתחות תקינה.

בנוסף לכך, יש לציין, כי על אף שבית הספר שבו לומדים בני הנוער בנה תכנית לתלמידים עם אוטיזם, המדגישה קוהרנטיות והבנה חברתית באמצעות מגוון טכניקות לא מסורתיות, כמו דרמה, סרטים ותרגול המבוסס על חוויות היום-יום, לא הושגה הכללה מלאה של התלמידים עם האוטיזם בכיתה. נראה, כי הכללה מוצלחת תלויה בתפיסת התלמידים עם ההתפתחות התקינה את חבריהם שעל הרצף במונחים של נורמליות/א-נורמליות. כדי לקדם הכללה יש צורך בהתערבויות המכוונות לילדים עם התפתחות תקינה, התמקדות בהעלאת הרגישות וההבנה כלפי בני גילם עם אוטיזם.